

Victimological Approach to Food Insecurity

Mojtaba Jafari¹, Fatemeh Tabakhian^{*2}

1. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Semnan University, Semnan, Iran.

Email: dr.mdjafari@semnan.ac.ir

2. M.A. Student in Public Law, Faculty of Humanities, Semnan University, Semnan, Iran.

*. Corresponding Author: Email: tabakhian@hotmail.com

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2023.361789.1756

Received:

16 March 2023

Accepted:

24 June 2023

Published:

6 September 2023

ABSTRACT

The victimological approach to food insecurity contains important theoretical and policy-making implications in the field of food security. This approach in the light of the legal concept of crime and the concept of victimization can identify the nature of crimes and threats; Identifying the scope of damages and behaviors that violate food safety that are sometimes not criminalized, the possibility of analyzing and investigating these behaviors; their criminalization; Pursuing the perpetrators as well as providing a better understanding of the characteristics of the victims and protecting their rights. In this article, relying on the descriptive-analytical method and using documentary data from the method of collecting library information, we are looking for that in the light of the human

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

rights and human-centered approach to the category of food security, while conceptualizing the concept of "victim" Viewing food insecurity" to show what theoretical and practical insights the "victimology" approach provides in the field of food insecurity.

Keywords: Food insecurity, Victimology, Right to Food, Human rights, Criminalization.

Excerpted from the master's thesis entitled "Criminology of Food Insecurity in The Light of Human Rights and Human-Centered Approach", Semnan University, Faculty of Humanities.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Mojtaba Jafari: Supervision, Project administration, Writing - Review & Editing, Data Curation, Validation, Conceptualization, Methodology.

Fatemeh Tabakhian: Project administration, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Formal analysis, Investigation, Resources, Conceptualization, Methodology.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Jafari, Mojtaba & Fatemeh Tabakhian. "Victimological Approach to Food Insecurity" *Journal of Criminal Law and Criminology* 11, no. 21 (September 6, 2023): 329-361.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

E x t e n d e d   A b s t r a c t

Maintaining the food security of the people of the society is one of the basic strategies at the national and international level. Today, due to high population growth, climate changes, instability in food prices, occurrence of pests and diseases in the agricultural sector, intensification of soil erosion, widespread diseases (such as Corona), domestic and international political developments, occurrence of war and Unrest, increasing fraud in food products and issues like this, the importance of paying attention to food security has become much more critical; now, the national security of countries is somehow tied to the issue of food security.

Now, despite the positive developments in recent decades, food security remains a common problem for all humanity. The study of food security indicators in the country shows that Iranian society faces serious challenges and worrying prospects due to some economic, social, environmental and cultural factors such as inequality in the distribution of economic revenues and investments, unemployment and poverty, incorrect economic policies, inefficiency and weakness in the field of laws and regulations related to the field of nutrition, extreme climate change, poor productivity of natural resources, as well as poor education and culture in the field of food.

Food insecurity is undoubtedly one of the most important challenges that can cause people in a society to suffer physical, psychological, economic, etc. Food insecurity - as the opposite concept of food security - is said to be a situation where the people of a society always have enough, healthy and nutritious food to meet all their dietary and health needs; do not have stable physical, social and economic access. "Not available", "not enough", "not having access" and "lack of stability in access" are the common features of these different definitions of the concept of food security.

The victimological approach to food insecurity in the light of human rights and humanitarian teachings through identifying the nature of threats and crimes in the field of food security; Identifying the characteristics of the victims and investigating the nature and scope of the damages inflicted on them as well as identifying the perpetrators of these crimes have a very good capacity to prevent the creation of victims and protect the rights of the victims caused by food insecurity.

However, the examination of the obligations and tasks that are

considered in various domestic and international regulations and documents for governments regarding the preservation of food security of people in society shows that these cases are often focused on preventing the occurrence of food insecurity, and the rights of food insecurity victims and how to deal with them, as well as the duties of governments in this field, have not been given enough attention. In such a situation, due to the lack of a legal element, many of the victims of food security decisions and behaviors cannot be considered "victim" (in a specific sense)

The question is, Can basic teachings and human rights, as well as the foundations governing the right to food security, be used as a tool to practically address the plight of food insecurity victims and victims? The fact is that in many cases, given the extent of the number of people affected by food insecurity and the inadequacy of available resources, there is no high hope of compensating for the various damages caused to them.

However, it seems that the difficulty of practical feasibility of this issue does not prevent it from being accepted in the theoretical and scientific dimension, and relying on the foundations of human rights; the teachings of the knowledge of Victimology and new insights such as the approach of "Zemiology", it can be said that at least theoretically and ethically there is no obstacle to compensating the victims of food insecurity.

In this article, by using the descriptive-analytical method, first by examining the theoretical conceptualization of "victim of food insecurity", we are looking for an answer to the question of whether the traditional concept of victimology can basically describe the injured of food insecurity. In the next part, in line with the tradition of victimology studies, by examining the cause of victimization and the typology of victims, it explains the etiology of food insecurity victimization and the food insecurity victims in terms of their share.

رویکرد بزه‌دید‌شناسانه به ناامنی غذایی

مجتبی جعفری^۱، فاطمه طباحیان*^۲

۱. دانشیار، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان.

Email: dr.mdjafari@semnan.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان.

* نویسنده مسؤل: Email: tabakhian@hotmail.com

چکیده:

رویکرد بزه‌دید‌شناسانه به ناامنی غذایی حاوی دلالت‌های نظری و سیاست‌گذارانه مهمی در حوزه امنیت غذایی است. این رویکرد در پرتو مفهوم حقوقی جرم و مفهوم بزه‌دیدگی می‌تواند از طریق شناسایی ماهیت جرایم و تهدیدات و شناسایی دامنه آسیب‌های وارد شده و رفتارهای ناقض امنیت غذایی که گاه جرم‌انگاری نشده‌اند این امکان را فراهم آورد که رفتارهای ناقض حق بر امنیت غذایی جرم‌انگاری شوند و مرتکبین آنها تحت تعقیب کیفر قرار گیرند و همچنین شناخت بهتری از ویژگی‌های بزه‌دیدگان و نحوه حمایت از حقوق آنها شکل گیرد. در این نوشتار با تکیه بر روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده‌های اسنادی برآمده از روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای به دنبال آن هستیم که «آسیب‌دیدگان» ناامنی غذایی را در پرتو آموزه‌های بزه‌دید‌شناسانه و حقوق بشری به مثابه «بزه‌دید» مورد بررسی قرار دهیم. در این راستا ضمن مفهوم‌سازی نظری از «بزه‌دیدگی ناامنی غذایی» نشان خواهیم داد که رویکرد «بزه‌دید‌شناسی»

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز CC BY-NC 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/JLC.2023.361789.1756

تاریخ دریافت:

۲۵ اسفند ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۳ تیر ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۱۵ شهریور ۱۴۰۲

چه بینش‌های نظری و عملی در حوزه ناامنی غذایی ارائه می‌کند.

کلیدواژه‌ها:

ناامنی غذایی، بزه‌دیده‌شناسی، حق بر غذا، حقوق بشر، جرم‌انگاری.

برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان « بزه‌دیده‌شناسی ناامنی غذایی در پرتو رویکرد حقوق بشری و انسان‌محور»، دانشگاه سمنان، دانشکده علوم انسانی.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

مجتبی جعفری: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.

فاطمه طباحیان: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

جعفری، مجتبی و فاطمه طباحیان. «رویکرد بزه‌دیده‌شناسانه به ناامنی غذایی». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۱، ش. ۲۱ (۱۵ شهریور، ۱۴۰۲): ۳۲۹-۳۶۱.

مقدمه

در سرتاسر تاریخ تمدن بشری مسأله غذا و شیوه تأمین آن همواره به عنوان یکی از دغدغه‌های اساسی به شمار آمده است. امروزه تأمین غذا و حفظ امنیت غذایی افراد جامعه یکی از راهبردهای ملی و بین‌المللی تلقی می‌شود. به واسطه رشد بالای جمعیت، تغییرات اقلیمی، ناپایداری در قیمت مواد غذایی، بروز آفات و بیماری‌های حوزه کشاورزی، تشدید فرسایش خاک، بروز بیماری‌های فراگیر (همچون کرونا)، تحولات سیاسی داخلی و بین‌المللی، بروز جنگ و ناآرامی، افزایش سودجویی و تقلب در محصولات غذایی و مواردی از این دست، اهمیت این مسأله بسیار حیاتی‌تر نیز شده است. تا آنجا که امروز امنیت ملی کشورها به امنیت غذایی گره خورده است.

امنیت غذایی و حق بر تغذیه سالم و مناسب به لحاظ کیفی و کمی به عنوان یک حق بشری و زیرمجموعه حقوق اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی پیش‌شرط تحقق سایر حق‌های بشری است. این حق زمینه‌ساز بهره‌مندی افراد جامعه از دیگر حقوق می‌باشد که برای نخستین بار در ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر، مورد تصریح قرار گرفت و پس از آن در سایر اسناد بین‌المللی نیز پیش‌بینی شد.^۱ با این همه امروزه تخمین زده می‌شود که نزدیک به دو میلیارد نفر یا بیش از یک‌چهارم جمعیت جهان به‌طور منظم به منابع غذایی مغذی و کافی دسترسی ندارند.^۲

ضرورت برنامه‌ریزی جدی برای استقرار امنیت غذایی و رعایت کرامت انسانی در تولید محصولات غذایی و حتی در نظر گرفتن ابعاد فرهنگی و اجتماعی ناظر بر غذا، کیفیت و کمیت آن، ازجمله موضوعاتی هستند که از این حق بنیادین، یک وجه [حقوق] بشری و انسان‌محور ساخته‌اند.^۳ اهمیت این مسأله چه از منظر حقوق شهروندی و چه از دیدگاه استقلال و امنیت ملی در اسناد بالادستی نیز مورد تأکید قرار گرفته است.^۴ مطابق با بند دوازدهم اصل سوم قانون اساسی، دولت جمهوری اسلامی موظف شده است جهت ایجاد رفاه، رفع فقر، برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، همه امکانات خود را برای پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه مبتنی بر ضوابط اسلامی به کار بندد.

۱. برای نمونه نک: مفاد کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو؛ پروتکل اول و دوم الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو.
۲. FAO; UNICEF; WFP; WHO. *The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming Food Systems for Affordable Healthy Diets*; Food and Agriculture Organisation: Rome, Italy, 2020.
۳. کوین مک مالین، حق بر غذا، چاپ اول، ترجمه سودابه رضوانی و محبوبه منفرد (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۶)، ۱۹.
۴. نک: اصول ۳ و ۴۳ قانون اساسی، سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، ماده ۳۱ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی و بندهای ۶ و ۷ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی.

ضرورت «اساسی‌سازی» مقوله امنیت غذایی از آنجا ناشی می‌شود که دسترسی محدود یا نامطمئن به غذای کافی و سالم یا توانایی محدود برای دستیابی به غذا آثار نامطلوب بسیاری بر ابعاد فردی و غیر فردی دارد و هرگونه اختلال در امنیت غذایی می‌تواند به ناهنجاری‌های اجتماعی و اختلال در نظم عمومی و امنیت ملی منجر شود که با رسالت دولت‌ها در تعارض است.

رویکرد بزه‌دیده‌شناسانه به ناامنی غذایی در پرتو آموزه‌های حقوق بشری و انسان‌مدارانه از طریق شناسایی ماهیت تهدیدات و جرایم در حوزه امنیت غذایی؛ شناسایی ویژگی‌های بزه‌دیدگان و بررسی ماهیت و دامنه آسیب‌های وارده شده به آنها و همچنین شناسایی مرتکبین این جرایم از ظرفیت بسیار مناسبی برای پیشگیری از ایجاد بزه‌دیدگی و صیانت از حقوق بزه‌دیدگان ناشی از ناامنی غذایی برخوردار است. با این حال، بررسی تعهدات و تکالیفی که در مقررها و اسناد مختلف داخلی و بین‌المللی برای دولت‌ها در خصوص حفظ امنیت غذایی افراد جامعه در نظر گرفته شده است، نشان می‌دهد که این موارد اغلب بر محوریت پیشگیری از بروز ناامنی غذایی قرار دارد و حقوق آسیب‌دیدگان و تأثیرپذیران از ناامنی غذایی و نحوه مواجهه با آنها و همچنین تکالیف دولت‌ها در این زمینه مورد توجه کافی قرار نگرفته است. مسأله این است که آیا می‌توان آموزه‌های اساسی و حقوق بشری و همچنین مبانی^۵ حاکم بر حق بر امنیت غذایی را به مثابه ابزاری برای رسیدگی عملی به وضع آسیب‌دیدگان و بزه‌دیدگان ناامنی غذایی به کار گرفت؟ واقعیت این است که در بسیاری از موارد با توجه به گستردگی شمار آسیب‌دیدگان و تأثیرپذیران از ناامنی غذایی و عدم کفایت منابع موجود در حال حاضر نمی‌توان امید چندانی به جبران خسارت‌های مختلف (اعم از جسمی، روانی و مادی) وارد شده بر آنها از سوی اشخاص مسؤول داشت؛ با این حال به نظر می‌رسد که دشواری امکان‌سنجی عملی این موضوع مانع از پذیرش آن در بعد نظری و علمی نیست و با تکیه بر مبانی حقوق بشری، آموزه‌های دانش بزه‌دیده‌شناسی و بینش‌های نوینی همچون رویکرد «آسیب اجتماعی‌شناسی» می‌توان گفت که دست کم از جهت نظری و اخلاقی مانعی برای جبران خسارت آسیب‌دیدگان ناامنی غذایی وجود ندارد.

در این نوشتار ابتدا با بررسی مفهوم‌سازی نظری از «بزه‌دیدگی ناامنی غذایی» به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که آیا اساساً مفهوم سنتی بزه‌دیدگی می‌تواند آسیب‌دیدگان ناشی از ناامنی غذایی

۵. اصل کرامت انسانی، اصل قرارداد اجتماعی، اصل حقوق طبیعی، نظریات فایده‌گرایانه و نظریات فضیلت‌مدارانه از جمله مبانی اصلی حق بر امنیت غذایی است. برای بررسی این مبانی نک: تهمینه شاهپوری، حسین غلامی و حسنعلی مودن زادگان، «شناسایی حق بر توانمندسازی بزه‌دیده؛ مبانی و جلوه‌ها»، آموزه‌های حقوق کیفری ۲۲ (۱۴۰۰)، ۱۸۴-۱۵۵.

را دربرگیرد. در بخش بعد هم‌راستا با سنت مطالعات بزه‌دیده‌شناسی با بررسی خاستگاه بزه‌دیدگی و گونه‌شناسی بزه‌دیدگان به تبیین علت‌شناسانه از بزه‌دیدگی ناامنی غذایی پرداخته و گونه‌شناسی بزه‌دیدگان ناامنی غذایی را از جهت میزان سهمشان در بزه‌دیدگی مورد بررسی قرار می‌دهیم. در نهایت در بخش آخر این پرسش به بحث گذاشته می‌شود که اساساً کار بست سیاست جنایی بزه‌دیده‌مدار به حوزه ناامنی غذایی چه ضرورت‌هایی دارد.

بررسی پیشینه و سوابق تحقیق نشان می‌دهد با وجود آنکه دو حوزه «امنیت غذایی» و «بزه‌دیده‌شناسی» از ادبیات پژوهشی بسیار غنی برخوردار است اما تاکنون پژوهشی خاص در خصوص «رویکرد بزه‌دیده‌شناسانه به ناامنی غذایی» به انجام نرسیده است. اساساً در اسناد حقوق بشری و قوانین و به‌طور کلی در ادبیات پژوهشی حوزه امنیت غذایی - تا آنجایی که نگارنده اطلاع دارد - واژه بزه‌دیده برای آسیب‌دیدگان ناامنی غذایی به کار نرفته است و مطالعه این اشخاص از دریچه رویکرد بزه‌دیده‌شناسی به نظر ایده تازه‌ای است که برای اولین بار در نوشتار حاضر مطرح شده است. این پژوهش مبتنی بر روش توصیفی - تحلیلی است که بر اساس آن با خوانش و نقد اسناد داخلی و (در موارد لازم بین‌المللی) و با رویکرد تأمین آرمان‌ها و اهداف حقوق بشری مندرج در قانون اساسی تلاش دارد نقاط قوت و ضعف این اسناد را نشان دهد و به پرسش‌های موجود در این زمینه‌ها پاسخ دهد.

۱- مفهوم‌سازی نظری از «بزه‌دیدگی ناامنی غذایی»

واژه بزه‌دیده در ادبیات حقوق کیفری اغلب تصویر بزه‌دیدگان جرایم شایعی همچون ضرب‌وجرح، قتل، سرقت، کلاه‌برداری، تجاوزات جنسی و خشونت‌های خانگی را به ذهن متبادر می‌کند. «بزه‌دیده» در تعریف قانون‌گذار داخلی شخصی است که از وقوع «جرم» متحمل ضرر و زیان می‌شود.^۶ سازمان ملل متحد در ماده یک بیانیه اصول پایه درباره بزه‌دیدگان و قربانیان سوء استفاده از قدرت^۷ در یک تعریف دقیق‌تر بزه‌دیده را شخصی می‌داند که به‌طور فردی یا جمعی به واسطه فعل یا ترک فعل‌هایی که «ناقص» قوانین کیفری دولت‌های عضو هستند؛ متحمل آسیب جسمی یا روانی، درد و رنج عاطفی، ضرر اقتصادی یا آسیب اساسی به حقوق بنیادی خود می‌شوند.

مسأله ناامنی غذایی بدون تردید از جمله مهم‌ترین چالش‌هایی است که می‌تواند اشخاص یک جامعه

۶. ماده ۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲.

7. Declaration of Basic Principle on Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 1985, General Assembly resolution 40/34, 29 November 1985

را متحمل آسیب‌های جسمی، روانی، اقتصادی و ... کند. ناامنی غذایی - به عنوان مفهوم مخالف امنیت غذایی - به وضعیتی اطلاق می‌شود که افراد یک جامعه همواره به غذای کافی، سالم و مغذی که تمام نیازهای رژیم غذایی و سلامتشان را تأمین کند؛ دسترسی باثبات فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی نداشته باشند. «فراهم نبودن»، «کافی نبودن»، «دسترسی نداشتن» و «فقدان ثبات در دسترسی» وجه اشتراک این تعاریف مختلف از مفهوم ناامنی غذایی است.

در نظام عدالت جنایی ایران بسیاری از آسیب‌های ناشی از ناامنی غذایی باوجود فراگیری^۸ و آثار مخربشان همچنان خارج از گفتمان متعارف جرم، بزهکاری و جرم‌انگاری قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی به دلیل فقدان عنصر قانونی نمی‌توان آسیب‌دیدگان بسیاری از تصمیمات و رفتارهای محل امنیت غذایی را «بزه‌دیده» (به معنای خاص) تلقی کرد و با اتخاذ رویکرد حمایتی در صدد جبران خسارت‌های وارده بر آنها برآمد. این مسأله - که محدود به نظام حقوقی ایران نیست - سبب شده است در دهه‌های اخیر در ادبیات جرم‌شناسی گفتمان جدیدی تحت عنوان «آسیب اجتماعی‌شناسی» شکل گیرد. در این فضای جدید آسیب‌هایی که خارج از گفتمان متعارف جرم، بزهکاری و جرم‌انگاری قرار می‌گیرد، هر فعالیت، فرآیند یا مجموعه‌ای از شرایط که مضر و آسیب‌زا است، یک کانون بالقوه مهم تحلیل است. خواه خلاف قانون باشد یا نباشد.^۹ این رشته قصد دارد با خروج از رویکرد قانونی به جرم و خسارت، به مطالعه آسیب‌های بالفعل یا بالقوه‌ای بپردازد که در جریان زندگی به رفاه افراد، صدمه وارد می‌کند. این مفهوم بر این باور است که جرم تنها یکی از انواع آسیب‌های اجتماعی است؛ از این رو جرم‌شناسی به دلیل وامداری به حقوق کیفری قادر نیست همه آسیب‌های اجتماعی را بررسی و ارزیابی کند.^{۱۰} پیشگامان این رویکرد معتقدند از آنجا که جرم مفهومی مضیق است، به تبع آن جرم‌شناسی نیز با توجه به عنوان و رسالت خود نمی‌تواند به مطالعه انحراف‌ها و آسیب‌های اجتماعی دیگر بپردازد که گاه

۸. گسترش تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران به‌ویژه در طول دهه گذشته و انواع فشارهای اقتصادی که در نتیجه این تحریم‌ها به ایران وارد آمده است و همچنین با بالا رفتن شدید قیمت ارز و تأثیر مستقیم آن بر افزایش بهای کالاهای اساسی مورد نیاز مردم باعث شده است که اقشار کم‌درآمد نتوانند نیازهای اولیه تغذیه‌ای خود را به راحتی تأمین کنند و حتی کمک‌های نقدی و غیرنقدی دولت در برهه‌های مختلف قادر نبوده است این بحران را جبران کند. در این چهارچوب باید از مسؤولیت‌های حقوقی و کیفری کسانی که با بی‌تدبیری به تعمیق این بحران کمک می‌کنند، صحبت کرد.

9. Avi Boukli & Justin Kotzé, *Zemiology: Reconnecting Crime and Social Harm* (Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018), 4.

۱۰. علی‌حسین نجفی ابرنآبادی و حمید هاشم بیکی، دانشنامه جرم‌شناسی (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۰)، ۲۰.

آثار زیان‌بارتری از جرایم سنگین برای جامعه بزه‌دیدگان و قربانیان خود دارد؛ زیرا چنین آسیب‌هایی هنوز وصف مجرمانه ندارند یا در طبقه جرایم مهم دسته‌بندی نشده‌اند.^{۱۱} جرایم و تخلفات زیست‌محیطی، حوادث جاده‌ای و محیط کار و همچنین آسیب‌های ناشی از ناامنی غذایی و عدم دسترسی افراد به غذای سالم و کافی از جمله مواردی است که عوارض اجتماعی - اقتصادی آنها در مقایسه با قتل یا ضرب و جرح عادی بسیار بیشتر است.

به رغم اهمیت مسأله به نظر می‌رسد که توجه به قرائت‌های سنتی و متعارف از مفهوم بزه‌دیدگی در مواجهه با پدیده ناامنی غذایی سبب شده است که بررسی و مقابله با این آسیب‌ها تنها به حوزه علت و ریشه‌های شکل‌گیری آنها محدود شود و هیچ‌گاه از مسؤلیت عاملان ایجاد و تداوم این آسیب‌ها سخنی به میان نیاید. با این حال، به نظر می‌رسد که رویکرد «آسیب اجتماعی‌شناسی» با تعهد به ایده «آسیب» به عنوان مفهومی اساساً مفیدتر از «جرم» می‌تواند رفتارهای مخل امنیت غذایی شهروندان را به عنوان یک عامل بسیار مهم و جدی در ایجاد آسیب به رسمیت شناخته و با فراتر رفتن از گفتمان‌های حقوقی محض در این زمینه بر لزوم در نظر گرفتن مسؤلیت برای عاملان ایجاد و تداوم این آسیب‌ها و الزام آنها به جبران آسیب‌های وارده بر بزه‌دیدگان تأکید کند؛ چرا که در رویکرد «آسیب اجتماعی‌شناسی» مفهوم بزه‌دیدگی را می‌توان به کلیه تأثیرپذیران از رفتارهای زیان‌بار و آسیب‌زننده تعمیم داد؛ به بیان دیگر، فارغ از آنکه این رفتارها جرم‌انگاری شده باشند یا نشده باشند و یا از سوی اشخاص حقیقی یا حقوقی رخ داده باشند می‌توان آنها را حسب مورد ذیل گفتمان بزه‌دیدگی‌شناسی کیفی و یا بزه‌دیدگی‌شناسی غیرکیفری^{۱۲} (عمومی) تبیین نمود.

رویکرد بزه‌دیدگی‌شناسانه به ناامنی غذایی حاوی دلالت‌های نظری و سیاست‌گذارانه مهمی در حوزه امنیت غذایی است. این رویکرد در پرتو مفهوم حقوقی جرم و مفهوم بزه‌دیدگی می‌تواند از طریق شناسایی ماهیت جرایم و تهدیدات؛ شناسایی دامنه آسیب‌های وارد شده و رفتارهای ناقض امنیت غذایی که گاه

۱۱. حسین غلامی و نبی‌اله غلامی، «جرم حکومتی؛ رویکردی نوین در تحلیل آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه: کودکان خیابانی شهر تهران)»، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران ۲ (۱۳۹۹)، ۵۰۴.

۱۲. مندلسون (Mendelsohn) از جمله نخستین کسانی است که با توسعه مفهوم بزه‌دیدگی؛ بزه‌دیدگی‌شناسی را به کیفری که فقط بزه‌دیدگان جرایم کیفری را مد نظر قرار دارد و بزه‌دیدگی‌شناسی عمومی که به تمامی بزه‌دیدگان (آسیب‌دیدگان) مانند بزه‌دیدگان حوادث، بزه‌دیدگان جامعه، بزه‌دیدگان دولت و نهادهای وابسته می‌پردازد تقسیم کرده است. به نقل از: علی حسین نجفی ابرند آبادی، عدالت ترمیمی در اسناد سازمان ملل متحد [دیپاچه در] هنریک کاپتین - مارک مالچ نیکل، جرم، بزه‌دیدگان و عدالت، ترجمه امیر سماواتی پیروز (تهران: انتشارات خلیلیان، ۱۳۸۴).

جرم‌انگاری نشده‌اند امکان تحلیل و بررسی این رفتارها، جرم‌انگاری آنها، تعقیب مرتکبین و همچنین شناخت بهتر ویژگی‌های بزه‌دیدگان و حمایت از حقوق آنها را فراهم آورد.

۲- خاستگاه بزه‌دیدگی و گونه‌شناسی بزه‌دیدگان ناامنی غذایی

پیش از هر چیز باید دید که ناامنی غذایی و بزه‌دیدگی ناشی از آن ریشه در چه عواملی دارد و در واقع چه مؤلفه‌ها و شرایطی بیشتر ممکن است زمینه وقوع ناامنی غذایی و در نتیجه بزه‌دیدگی ناشی از آن را به وجود آورد؟ در این بخش ذیل عنوان خاستگاه بزه‌دیدگی و گونه‌شناسی بزه‌دیدگان ناامنی غذایی ابتدا به بررسی دو عامل «متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بزه‌دیدگی» و «سوء مدیریت و فساد» به عنوان مهم‌ترین خاستگاه بزه‌دیدگی پرداخته و در ادامه «گونه‌شناسی بزه‌دیدگان و سهم آنها در تکوین بزه‌دیدگی» را نیز مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۲-۱- خاستگاه بزه‌دیدگی ناامنی غذایی

همان‌طور که در ابتدای این بحث اشاره کردیم ناامنی غذایی متأثر از برخی مؤلفه‌ها و عواملی است که منجر به بزه‌دیدگی گروه‌های آسیب‌پذیر از این مسأله می‌شود. متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به همراه سوء مدیریت و فساد را می‌توان مهم‌ترین عوامل در این زمینه به حساب آورد. از این رو، در این قسمت و در قالب دو عنوان به بررسی این دو مقوله می‌پردازیم.

۲-۱-۱- متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بزه‌دیدگی

تأمین رفاه اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی از جمله مهم‌ترین وظایف حاکمیت در قبال اشخاص جامعه است. نابرابری در توزیع درآمدها و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی، بیکاری و فقر از جمله دلایل اصلی ایجاد ناامنی و نابرابری غذایی در بسیاری از کشورهای جهان و از جمله ایران است. بررسی وضعیت امنیت غذایی و شناسایی عوامل مرتبط با آن نشان می‌دهند که همواره بخش قابل توجهی از افراد جامعه برحسب میزان درآمد و اشتغال افراد خانواده، تعداد فرزندان، سطح تحصیلات سرپرست خانوار و مالکیت منزل به نوعی با سطوح مختلفی از ناامنی غذایی مواجه هستند.^{۱۳} این قبیل بررسی‌ها نشان

۱۳. به عنوان مثال می‌توان به نتیجه پژوهش‌های زیر توجه کرد:

- محجوبه صفرپور و دیگران، «شیوع و پیامدهای ناامنی غذایی و ارتباط آن با برخی عوامل اجتماعی- اقتصادی»، دانش و تندرستی ۴ (۱۳۹۲)، ۱۹۳.

- حشمت‌اله سعدی و هاجر وحدت مودب، «سنجش میزان امنیت غذایی زنان سرپرست خانوار و عوامل مؤثر بر آن

می‌دهد که سوء تغذیه و ناامنی غذایی در کشور ما بیشتر محصول فقر (اعم از مادی و ذهنی) است تا نتیجه مشکلات تولید و عرضه غذا و ناامنی غذایی و تجربه گرسنگی ارتباط تنگاتنگی با وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خانوار دارد. بررسی وضعیت امنیت غذایی در ایران حاکی از آن است که هرچند کشور ما از نظر شاخص مصرف سرانه انرژی غذایی در سطح به نسبت مطلوبی قرار دارد، اما توزیع نامتناسب درآمد و غذا در استان‌های محروم دسترسی بسیاری از اقشار فقیر و دهک‌های درآمدی پایین را به غذای سالم و مغذی دشوار ساخته است.^{۱۴} امروزه جوامع روستایی که خود تولیدکننده مواد غذایی و کشاورزی هستند بیشتر در معرض ناامنی غذایی قرار دارند؛ بنابراین برای مقابله با ناامنی غذایی در سطوح مختلف آن در جامعه روستایی و مناطق محروم، باید تمرکز بر ایجاد اشتغال پایدار و برقراری سیاست‌های حمایتی برای کاهش فقر باشد.

با توجه به رابطه مستقیم میان وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارها با تصمیمات و اقدامات دولت و تأثیر جدی پیامد منفی این تصمیمات بر وضعیت رفاه و امنیت غذایی خانواده‌ها و نقش این سیاست‌ها در تشدید آسیب‌های اقتصادی و اجتماعی ضرورت توجه نظام حقوقی ایران نیز به این آسیب‌ها و پیش‌بینی راهکارهای جبرانی به شدت به چشم می‌خورد. برای نمونه، معضل کسری بودجه دولت و شیوه‌های تأمین مالی آن از جمله عوامل کلان و بسیار مهمی است که در سطح وسیعی می‌تواند بر قدرت خرید و وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارها تأثیرگذار باشد. کارآمدی یا ناکارآمدی سیاست‌های پولی دولت برای تأمین بودجه عمومی کشور به واسطه اثرگذاری بر پایه پولی، وضعیت اشتغال، اثرگذاری بر تولید

(مطالعه موردی: شهرستان رزن)، نشریه زن در توسعه و سیاست ۳ (۱۳۹۲)، ۴۱۱.

- حشمت‌اله سعدی، مینو عزیزی و موسی اعظمی، «آموزش‌های ترویجی و امنیت غذایی خانوارهای کشاورز (مورد

مطالعه: شهرستان قروه)»، تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران ۳ (۱۳۹۳)، ۴۸۳.

- مسلم سواری، حسین شعبانعلی فمی و ژیلدا دانشورعامری، «امنیت غذایی و عوامل مؤثر بر آن در جامعه روستایی شهرستان دیواندره»، پژوهش‌های روستایی ۲ (۱۳۹۳)، ۳۱۱.

- محمدرضا پاکروان چروده، سیدصفدر حسینی و سعید نوری نائینی، «شناسایی عوامل اقتصادی - اجتماعی مرتبط با امنیت غذایی خانوارهای مناطق شهری و روستایی استان خوزستان»، پژوهش‌های اقتصادی ایران ۳۸ (۱۳۹۹)، ۱۱۳.

- نیلوفر صوفی، امیرحسین علی بیگی و علی اصغر میرک زاده، «تحلیل علل ناامنی غذایی زنان سرپرست خانوار روستایی شهرستان کرمانشاه و راهبردهای مقابله با آن»، راهبردهای توسعه روستایی ۳ (۱۴۰۰)، ۳۰۳.

۱۴. عزت الله اصغریان دستنایی، اعظم کرمی و مرضیه کشاورز، «تعیین‌کننده‌های امنیت غذایی خانوارهای روستایی»،

اقتصاد کشاورزی ۱ (۱۳۹۲)، ۸۹.

و آثار مختلف دیگر به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر وضعیت امنیت غذایی افراد جامعه تأثیرگذار است. ماده ۱ و بند «د» ماده ۴ قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۸۳ از جمله موارد قانونی است که بر حمایت از افراد جامعه در برابر رویدادهای اقتصادی و اجتماعی تأکید می‌کند. تبصره ۲ ماده ۱ نیز آثار و تبعات منفی احتمالی ناشی از اقدامات و سیاست‌های دولت را از مصادیق رویدادهای اقتصادی و اجتماعی می‌داند. در این میان، «آسیب‌های جسمانی را می‌توان به عنوان یکی از پیامدهای منفی ناشی از تصمیمات و اقدامات دولت‌ها در نظر گرفت که کمتر در مطالعات جرم‌شناسی بدان توجه شده است. اینکه چگونه سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زمینه‌های بروز آسیب جسمانی اعم از عمد و غیرعمد در جامعه را فراهم می‌آورند و حقوق کیفری چه رویکردی در مواجهه با این آسیب‌ها می‌تواند اتخاذ کند، پرسش‌هایی هستند که مطالعات جرم‌شناسی تاکنون پاسخی برای آنها ارائه نکرده است».^{۱۵}

عوامل فرهنگی و آموزشی از دیگر متغیرهای اثرگذار بر وضعیت امنیت غذایی خانوارها است. یافته‌های تجربی رابطه معناداری میان آموزش بهتر زنان و بهبود امنیت غذایی خانوار نشان می‌دهد.^{۱۶} برخی پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهند که «مادران در خانوارهای ناامن غذایی عمدتاً خانه‌دار، دارای تحصیلات پایین‌تر، دارای سن کم و تعداد فرزندان بیشتری بوده و درآمد کمتری نیز داشتند».^{۱۷} یکی از دلایل اهمیت سطح تحصیلات در وضعیت امنیت غذایی به این مسأله بازمی‌گردد که مادران تحصیل کرده شانس بالاتری برای کسب درآمد بیشتر دارند. آنها همچنین می‌توانند مدیران بهتری برای منابع خانواده باشند و توانایی بیشتری در مراقبت از اعضای خانواده خود دارند.^{۱۸} از سوی دیگر لازم است که قانون‌گذاران و سیاست‌گذاران، برنامه حمایتی جدی‌تری در جهت جبران کاهش رفاه خانوارها و گروه‌های آسیب‌پذیر اتخاذ نمایند. این افزایش قیمت داخلی در کنار افزایش جهانی

۱۵. رحیم نوبهار و اسماعیل انصاری، «مطالعه آسیب‌های مربوط به تمامیت جسمانی از دیدگاه آسیب اجتماعی‌شناسی»،

مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۱(۱۳۹۷)، ۱۸۷.

16. Asif Reza Anik, V. Manjunatha & Siegfried Bauer, "Impact of farm level corruption on the food security of households in Bangladesh," *Food Security* 4(2013), 572.

۱۷. الهام حججی و دیگران، «بررسی شیوع ناامنی غذایی خانوار و ارتباط آن با برخی از عوارض دوران بارداری»، مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران ۱۲۳ (۱۳۹۴)، ۸۷-۹۸.

۱۸. با توجه به تغییرات اخیر صورت‌گرفته در پرداخت ارز ترجیحی به محصولات اساسی و تصمیم دولت برای پرداخت مستقیم این یارانه‌ها به افراد و تأثیر این سیاست بر جهش قیمت محصولات اساسی و سایر کالاها و خدمات عمومی، ضرورت مدیریت دقیق‌تر دخل و خرج خانواده بیشتر نمایان می‌شود.

قیمت غذا که اخیراً به دلیل شیوع «کرونا ویروس»^{۱۹} و حمله روسیه به اوکراین شدت بیشتری گرفته است؛ ضرورت حمایت از اقشار فقیر و در معرض خطر سوء تغذیه را به شکل جدی‌تری نشان می‌دهد. امروزه شیوع بیماری کرونا از جمله عواملی است که آسیب‌پذیری‌ها و نارسایی‌های سیستم‌های غذایی جهانی را آشکار و تشدید کرده است. همه‌گیری بیماری «کرونا ویروس» در سراسر جهان و بحران‌های اقتصادی ناشی از آن از جمله رخدادهایی است که با اثرگذاری بر بخش تولید، عرضه و تقاضای محصولات غذایی را با اختلال‌های جدی مواجه کرده و معیشت بخش قابل توجهی از جامعه را تغییر داده است. این بیماری، ابتدا در حدود دسامبر سال ۲۰۱۹ در ووهان^{۲۰} چین ظاهر شد و به دلیل ماهیت بسیار مسری آن تقریباً در همه کشورها گسترش یافت. این بیماری در بهمن‌ماه سال ۱۳۹۸، به‌طور رسمی توسط سازمان جهانی بهداشت با نام کرونا ویروس جدید (کووید - ۱۹)^{۲۱} نام‌گذاری شد. پس از شیوع این بیماری بسیاری از تولیدکنندگان بزرگ محصولات غذایی در دنیا صادرات این محصولات را ممنوع کرده و برخی از واردکنندگان بزرگ محصولات غذایی همچون چین تقاضای خود را برای کالاهای استراتژیک افزایش دادند. این مسائل خود زمینه را برای جهش قیمت جهانی محصولات غذایی اصلی همچون گندم فراهم کرد.

افزایش روزافزون قیمت جهانی محصولات غذایی؛ حجم بالای واردات مواد غذایی و نهاده‌های دامی در کشور؛ کسری بودجه عمومی و مشکلات دولت در زمینه تأمین مالی آن؛ وابستگی اقتصاد به قیمت نفت؛ تحریم‌های بین‌المللی و همچنین بروز تغییرات اقلیمی و خشک‌سالی از جمله مواردی است که نگرانی‌ها را رابطه با تأمین امنیت غذایی شهروندان را دوچندان می‌کند. در این شرایط دولت به منظور مصون نگه‌داشتن گروه‌های آسیب‌پذیر می‌بایست از آنها حمایت می‌نمود تا آثار منفی افزایش قیمت‌ها را جبران یا حداقل کاهش دهد^{۲۲}؛ چراکه افزایش قیمت مواد غذایی و کاهش یارانه‌ها به‌طور مستقیم بر وضعیت امنیت غذایی در میان جمعیت فقیر و آسیب‌پذیر تأثیر گذاشته بود و حتی می‌توانست به حذف طبقه متوسط جامعه بینجامد.

19 Coronaviruses.

20 Wuhan.

21 COVID-19.

۲۲. قاسم لیانی و محمد بخشوده، «بررسی تغییرات سطح فقر و تعیین میزان آسیب‌پذیری خانوارهای روستایی ناشی از افزایش

قیمت جهانی مواد غذایی در ایران»، پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار) ۳(۱۳۹۵)، ۴.

۲-۱-۲- بزه‌دیدگی ناشی از فساد و جرایم دولتی

امنیت غذایی یک پدیده پیچیده است که تحت تأثیر عوامل بسیاری قرار دارد. تخلفات و جرایم دولتی و غیردولتی همچون سوء مدیریت و فساد در نهادهای متولی امنیت غذایی از جمله مواردی است که شهروندان را به بزه‌دیده تبدیل می‌کند. ناکارآمدی و فساد می‌تواند شکاف بین فقیر و غنی را تشدید کند. در ادامه به تحلیل این دو موضوع می‌پردازیم.

۲-۱-۲-۱- نقش فساد نهادهای متولی امنیت غذایی

دستیابی به رشد اقتصادی، کاهش فقر و ارتقای امنیت غذایی در اکثر کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه، بدون ارتقای ظرفیت‌های تولیدی در بخش کشاورزی و صنایع غذایی و افزایش سهم آن در توسعه عمومی اقتصادی ممکن نیست. توسعه و بازدهی بخش کشاورزی از جمله مؤلفه‌های مهم امنیت غذایی است که حساسیت زیادی به ناکارآمدی و فساد دارد.^{۲۳} در کشور ما با توجه به سهم عمده‌ای که دولت در اقتصاد و مدیریت دارد؛ بروز ناکارآمدی و فساد در نهادهای متولی بخش کشاورزی و صنایع غذایی می‌تواند به‌طور مستقیم بر کیفیت امنیت غذایی شهروندان اثرگذار باشد. در چنین ساختاری اگر قدرت سیاسی از شفافیت و پاسخ‌گویی اجتناب کند و برای کنترل مبادی فسادزا چاره‌ای اندیشیده نشود، امنیت غذایی و امنیت ملی کشور در معرض خطر جدی قرار می‌گیرد. سوء مدیریت و فساد با کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری و ایجاد اختلال در بهره‌وری منابع می‌تواند تولید ناخالص داخلی را کاهش داده و امنیت غذایی را با چالش جدی مواجه کند. در مقابل توجه به آموزه‌های «حکمرانی خوب» با التزام دولت به ایجاد شفافیت، پاسخ‌گویی، اعمال نظارت و حاکمیت قانون می‌تواند به کاهش و ریشه‌کنی فساد کمک کند.^{۲۴}

ضعف حاکمیت قانون و عدم شفافیت و پاسخ‌گویی نهادهای متولی حوزه ایمنی غذایی از دیگر چالش‌هایی است که می‌تواند نظارت بر کیفیت و ایمنی مواد غذایی در فرآیند تولید و عرضه را با چالش جدی مواجه کند. در کنار این مسأله امروزه دلایل بسیاری از جمله کمبود نیروهای نظارتی در دستگاه‌های اجرایی، فقدان هماهنگی وزارتخانه‌های مربوطه، موازی‌کاری؛ توجیه فساد، تعارض منافع و مسائلی از

23. Hayder Abbas Drebe & Nor Azam Abdul-Razak, "The Impact of Corruption on Agriculture Sector in Iraq: Econometrics Approach" *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* 1 (2020).

۲۴. خیراله پروین و مریم عمری، «کاربست اصول حکمرانی خوب در گذر از چالش‌های مبارزه با فساد اداری در ایران»، رهیافت انقلاب اسلامی ۵۶ (۱۴۰۰): ۲۰۶-۱۸۵.

این دست سبب شده است که نظارت بر کیفیت مواد غذایی با ناکارآمدی جدی همراه شود.^{۲۵} یکی از مبادی فسادزا که در سال‌های اخیر بسیار مورد بحث و انتقاد واقع شده است به نظام چند رخ‌ی ارز و اختصاص ارز ترجیحی به واردکنندگان محصولات اساسی مربوط می‌شود. به زعم یکی از مسؤولین حوزه بازرگانی «ریشه رانت و فساد در اقتصاد ما قلم‌های طلایی هستند که مانع رشد کسب و کار و سرمایه‌گذاری شده و بر چالش‌های اقتصادی و معیشتی می‌افزایند.»^{۲۶} در این زمینه یکی از وظایف وزارت صمت شناسایی شرکت‌هایی است که ارز دولتی دریافت کرده‌اند اما کالایی وارد نکرده و یا در صورت وارد کردن کالا آن را با قیمت آزاد به فروش رسانده‌اند. ناکارآمدی در این نظارت‌ها و «امضاهای طلایی» طی سالیان گذشته سبب شد که کالاهای وارد شده با ارز ترجیحی با قیمت بسیار بالاتری به دست مصرف‌کننده برسد. تحلیل پیامدهای این سیاست جدید نیاز به پژوهش‌های مستقل و اظهارنظر متخصصان دارد اما واقعیت این است که نمی‌توان با سیاست‌های دستوری و بدون تغییر رویکرد در سیاست‌های کلان اقتصادی و سیاسی انتظار بهبود معیشت افراد جامعه را داشت. وابستگی اقتصاد ما به نفت و درآمدهای حاصل از فروش منابع طبیعی از جمله زمینه‌های ایجاد ناکارآمدی، نابرابری، رانت‌خواری، فساد و عامل مهمی در عقب‌ماندگی اقتصادی و سیاسی است.

تأمین هزینه‌های جاری از طریق فروش منابع طبیعی که متعلق به نسل‌های آتی نیز هست زمینه‌های گسترش فساد را تسهیل می‌کند. حاکمان را از مشارکت شهروندان در تأمین هزینه‌های جاری بی‌نیاز می‌سازد، نظام مالیاتی را تضعیف می‌کند، رانت‌های گسترده‌ای فراهم می‌آورد، زمینه‌های رانت‌خواری را ترویج می‌کند، سفله‌پروری را ترغیب می‌کند، عدم پاسخ‌گویی را سبب می‌شود، نابرابری‌های عظیم

۲۵. معاونت غذا و دارو وزارت بهداشت از جمله مهم‌ترین نهادهای ناظر بر ایمنی غذایی و از متولیان اصلی مبارزه با فساد و پیشگیری از آن در بخش غذا و دارو است. این معاونت وظیفه دارد پیش از عرضه هر نوع ماده غذایی به بازار آن را به لحاظ سلامت مورد بررسی قرار دهد. صدور مجوزهای ترخیص کالاهای غذایی؛ انجام آزمایش‌های کنترلی بر روی محصولات غذایی؛ نظارت بر ایمنی، شناسایی و معرفی واحدها و مراکز متخلف به مراجع ذی‌صلاح قضایی؛ صدور مجوز جهت واردات و صادرات مواد غذایی؛ بازرسی مستمر از کارخانه‌های مواد خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی از جمله مهم‌ترین وظایف معاونت غذا و دارو است که کیفیت انجام این وظایف نقش بسیار مهم و حیاتی در تأمین امنیت غذایی افراد جامعه دارد. به رغم این وظایف در حال حاضر شاهد آن هستیم که فرآورده‌های غذایی، آشامیدنی، مکمل و حتی دارو در اغلب مراکز فروش به صورت قاچاق و بدون تأییدیه سازمان غذا و دارو وجود دارد.

۲۶. «آفت امضاهای طلایی برای فضای کسب و کار و توسعه اقتصادی کشور»، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی استان خراسان، تاریخ آخرین ویرایش ۱۳۹۹/۰۷/۲۲.

<https://www.mccima.com/?id=65264>.

در توزیع ثروت را پدید می‌آورد و وابستگی را تعمیق می‌بخشد.^{۲۷} در یک چنین شرایطی و با وجود این زمینه‌های فسادزا نمی‌توان از نظام حکمرانی انتظار تأمین امنیت غذایی را داشت. این عوامل سبب می‌شود که همواره شاهد از بین رفتن تدریجی قدرت خرید افراد و کوچک شدن سبد غذایی آنها باشیم.

۲-۲-۱-۲- نقش تخلفات شرکت‌ها و جرایم خاص

تعهد دولت‌ها در حوزه امنیت غذایی تنها تسهیل امکان دسترسی به غذا نیست، بلکه غذای در دسترس باید شرایطی مانند کافی، مغذی و ایمن بودن را نیز داشته باشد. نظارت بر کیفیت مواد غذایی از جهت ایمنی و مغذی بودن از جمله وظایف بسیار مهم سازمان‌ها و نهادهای متولی امنیت غذایی است؛ چراکه امنیت غذایی بدون ایمن بودن معنای کاملی ندارد.^{۲۸} آلودگی‌های بیولوژیکی، شیمیایی و فیزیکی مواد غذایی از جمله نگرانی‌های است که در حال حاضر به تهدیدی جدی برای سلامت و رشد اقتصادی در جوامع در حال توسعه مبدل شده است. شیوع بسیاری از پاتوژن‌ها در برخی مواد غذایی؛ آلودگی محصولات لبنی و غلات به سم آفلاتوکسین؛ آلوده بودن تعداد زیادی از مواد غذایی با فلزات سنگین؛ افزایش تقلب در مواد غذایی و تنزل کیفیت آن از جمله مشکلات بسیار متداول در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران است.^{۲۹}

بروز خشونت‌های خانگی از دیگر پیامدهای مهم ناامنی غذایی است که می‌تواند زمینه بزه‌دیدگی افراد را فراهم کند. جکسون^{۳۰} و دیگران نشان می‌دهند که میان ناامنی غذایی و بروز خشونت‌های

۲۷. حسین راغر، «فقر و ساختار قدرت در ایران»، رفاه اجتماعی ۱۷ (۱۳۸۴): ۲۸۸-۲۴۹.

28. Jessie L. Vipham, "No food security without food safety: Lessons from livestock related research," *Global Food Security* 9(2020), 1.

۲۹. برای نمونه نک:

- Saeed Akhtar, "Food Safety Challenges—A Pakistan's Perspective", *Critical Reviews in Food Science and Nutrition* 2 (2014), 219–226.

امروزه ریشه بخش عمده‌ای از بیماری‌ها و اختلالات جسمی و روحی را می‌توان در تغذیه ناسالم و غیرمفید جست‌وجو کرد. بیماری‌های قلبی عروقی، سرطان‌ها و دیابت از جمله اختلالات بسیار مهمی‌اند که رابطه مستقیمی با وضعیت تغذیه افراد دارد. ناامنی غذایی به عنوان یک عامل استرس‌زای قوی برای خانواده‌ها شناخته شده است که پیامدهای منفی قابل توجهی برای سلامت و رشد کودک دارد. این پیامدها شامل تأثیرات بر رشد فیزیکی، اجتماعی، شناختی و رفتاری است. برای مطالعه دقیق‌تر نک:

- Klébya Hellen Dantas Oliveira et al. "Household Food Insecurity and Early Childhood Development: Systematic Review and Meta-Analysis," *Maternal & Child Nutrition* 3(2020): 1-27.

30. Jackson.

خانگی و به‌ویژه خشونت علیه کودکان ارتباط معناداری وجود دارد.^{۳۱} قرار گرفتن در معرض خشونت‌های خانگی می‌تواند استرس‌ها و نگرانی‌های ناشی از ناامنی غذایی را تشدید کند. در مقابل، دسترسی به مسکن ایمن، غذاهای سالم، فرصت‌های شغلی و تحصیلی، خدمات بهداشتی و درمانی، هوا و آب سالم و زندگی در محله‌هایی که خانواده‌ها می‌توانند بدون ترس از خشونت یا تبعیض زندگی کنند از جمله عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت و کاهش استرس افراد است.^{۳۲}

مسمومیت غذایی از دیگر تهدیدات بسیار شایع در حوزه سلامت و امنیت غذایی افراد جامعه است.

۳۱. در این رابطه همچنین نک:

- Massimo Pettoello-Mantovani et al., "Food Insecurity and Children's Rights to Adequate Nutrition in Europe," *The Journal of Pediatrics* 198 (2018): 329-330; John T. Cook et al., "Are Food Insecurity's Health Impacts Underestimated in the U.S. Population? Marginal Food Security Also Predicts Adverse Health Outcomes in Young U.S. Children and Mothers," *Advances in Nutrition* 1 (2013): 51-61.
32. Dylan B Jackson et al. "Food Insecurity and Violence in the Home: Investigating Exposure to Violence and Victimization among Preschool-Aged Children," *Health Education & Behavior* 5 (2018): 756-763.

پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهد که آسیب بیولوژیکی ناشی از محیط محروم که افراد و گروه‌های آسیب‌پذیر باید هر روز با آن مواجه شوند، از مرحله قبل از تولد تا پایان ۱۰۰۰ روز اول زندگی تأثیر «اپی ژنتیکی» دارد. مطابق این بررسی‌ها آسیب‌های وارد شده در اوایل زندگی (همچون سوء تغذیه) منجر به آسیب دائمی می‌شود و می‌تواند بر نسل‌های آینده تأثیر بگذارد. خطر وزن کم نوزاد هنگام تولد، دیابت بارداری، افزایش وزن بارداری، نقایص مادرزادی و افسردگی مادر از جمله پیامدهای

اولیه ناامنی غذایی در دوران بارداری است. مطابق نتایج مطالعات صورت‌گرفته، در

- Cesar G. Victora, et al., "Maternal and Child Undernutrition: Consequences for Adult Health and Human Capital," *The Lancet* 9609 (2008), 340-57.
- Ann E Bryant Borders et al., "Chronic Stress and Low Birth Weight Neonates in a Low-Income Population of Women," *Obstetrics & Gynecology* 2 (2007), 331-338.
- Barbara A. Laraia, Anna Maria Siega-Riz & Craig Gundersen, "Household Food Insecurity Is Associated with Self-Reported Pregravid Weight Status, Gestational Weight Gain, and Pregnancy Complications," *Journal of the American Dietetic Association* 5 (2010): 692-701.
- Barbara A. Laraia, Elissa S. Epel & Anna Maria Siega-Riz, "Food Insecurity with Past Experience of Restrained Eating Is a Recipe for Increased Gestational Weight Gain," *Appetite* 65 (2013): 178-184.
- Suzan L. Carmichael et al. "Maternal Food Insecurity Is Associated with Increased Risk of Certain Birth Defects," *The Journal of Nutrition* 9 (2007): 2087-2092.
- Amber Hromi-Fiedler et al. "Household Food Insecurity Is Associated with Depressive Symptoms among Low-Income Pregnant Latinas," *Maternal & Child Nutrition* 4 (2010): 421-430.
- Sandra Ackerman, *Discovering the Brain* (Washington D.C.: National Academy Press, 1992).
- Amanda McClain, Hannah Cory & Josiemer Mattei, "Childhood Food Insufficiency and Adulthood Cardiometabolic Health Conditions among a Population-Based Sample of Older Adults in Puerto Rico," *SSM - Population Health* 17 (2022): 101066.

بیماری‌های ناشی از غذا می‌توانند سبب ایجاد علائم و آسیب‌های کوتاه‌مدتی مانند تهوع، استفراغ و اسهال و بیماری‌های طولانی‌مدت مانند سرطان، نارسایی کلیه یا کبد، اختلالات مغزی و عصبی شوند. این بیماری‌ها ممکن است در کودکان، زنان باردار و کسانی که سن بالاتر یا سیستم ایمنی ضعیف‌تری دارند جدی‌تر باشد. کودکانی که از برخی بیماری‌ها و مسمومیت‌های ناشی از غذا جان سالم به در می‌برند، ممکن است از تأخیر در رشد جسمی و ذهنی رنج ببرند و کیفیت زندگی آنها برای همیشه تحت تأثیر قرار گیرد.^{۳۳}

وزارت صنعت، معدن و تجارت، به‌ویژه بخش بازرگانی آن از دیگر متولیان تضمین‌کننده و نظارت‌کننده بر مسأله امنیت غذایی به شمار می‌آید که وظیفه تأمین، توزیع و تعیین قیمت مواد غذایی در کشور را بر عهده دارد. تأمین پایدار غلات، دانه‌های روغنی، نهاده‌های دامی و سایر محصولات کشاورزی و دامی و همچنین کنترل عرضه محصولات اساسی جهت تنظیم بازار از جمله مصادیق مهمی است که بخش بازرگانی وزارت صمت به نوعی در آن دخیل است. بررسی‌های کارشناسی و شناسایی مبادی فساد و نقاط تخلف‌ساز این وزارتخانه و اصلاح این فرآیندهای فسادزا می‌تواند به حفظ حقوق افراد جامعه در زمینه امنیت غذایی کمک کند.

۲-۲- گونه‌شناسی بزه‌دیدگان و سهم آنها در تکوین بزه دیدگی

یکی از مباحث مهم در حوزه بزه‌دیده‌شناسی بررسی گونه‌شناسی بزه‌دیدگان از جهت میزان سهم آنها در ایجاد بزه‌دیدگی است. این که آیا بزه‌دیدگان بر وقوع جرم علیه خود تأثیر می‌گذارند یا خیر یکی از نخستین پرسش‌های است که در مطالعه و تحقیق راجع به بزه‌دیده باید به آن پرداخته شود. پاسخ این سؤال وضعیت بزه‌دیده را از جهت قابلیت سرزنش‌پذیری تعیین می‌کند. به نظر فون هنتیگ^{۳۴} در برخی موارد روشن نیست چه کسی در یک واقعه مجرمانه فاعل و چه کسی مفعول است و در برخی موارد نیز بزه‌دیده نهایی ممکن است فعلی که منجر به بزه‌دیدگی او شده است را تسهیل نماید و بر آن تأثیر بگذارد.^{۳۵} در یک دسته‌بندی کلی بزه‌دیدگان را معمولاً به دو گونه ایده‌آل و سرزنش‌پذیر تقسیم‌بندی می‌کنند.

۳۳. به نقل از وب‌گاه سازمان جهانی بهداشت، دسترسی در ۱۴۰۱/۵/۳.

<https://www.who.int/news/item/03-12-2015-who-s-first-ever-global-estimates-of-foodborne-diseases-find-children-under-5-account-for-almost-one-third-of-deaths>

34. Hans von Hentig.

۳۵. کاترین ویلیامز، «روش زندگی و تأثیرگذاری بزه‌دیده بر وقوع جرم»، ترجمه دکتر علی صفاری، تحقیقات حقوقی ۴۱

(۱۳۸۴): ۴۳۲-۴۰۵.

یکی از جرم‌شناسان، گونه‌شناسی بزه‌دیدگان را مطرح کرد. گونه‌شناسی او از بزه‌دیدگان شامل شش دسته است: (۱) بزه‌دیدگان کاملاً بی‌گناه؛ (۲) بزه‌دیدگان با گناه جزئی؛ (۳) بزه‌دیدگان داوطلب؛ (۴) بزه‌دیدگانی که بیشتر از مجرم گناهکارند؛ (۵) بزه‌دیدگانی که به تنهایی مقصر هستند و (۶) بزه‌دیدگان خیالی.^{۳۶}

پرسش این است که آیا آسیب‌دیدگان و بزه‌دیدگان ناامنی غذایی را نیز می‌توان ذیل این دسته‌بندی‌ها جای داد؟ به نظر می‌رسد در برخی از موارد و دست‌کم در حوزه‌ای مرتبط با «ایمنی غذایی» نمی‌توان به‌طور کلی سهم آسیب‌دیدگان را در ایجاد خسارت‌های وارد شده نادیده انگاشت. از دلایل شایع بزه‌دیدگی ناشی از ناامنی غذایی می‌توان به خرید و مصرف محصولات غذایی ناسالم و بی‌کیفیت اشاره کرد. مطابق آمارهای مراجع رسمی بین‌المللی سالانه هزاران مورد از مسمومیت یا مرگ به دلیل مصرف این مواد در کشورهای مختلف رخ می‌دهد.^{۳۷} امروزه بررسی فرآیند تولید بسیاری از محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که در بخش عمده‌ای از موارد هیچ‌گونه نظارتی بر روی آنها از بابت میزان سلامت و احتمال وجود آلودگی‌ها وجود نداشته و به گفته برخی از مسؤولین این موضوع در رابطه با تولیدکنندگان عمده و انبوه مواد غذایی خام نیز صادق است.^{۳۸} استفاده از ترکیبات شیمیایی و کودهای غیرمجاز در پرورش برخی از محصولات کشاورزی و برگشت خوردن برخی محصولات کشاورزی صادراتی به دلیل ناسالم بودن از جمله مواردی است که در سال‌های اخیر مورد بازتاب رسانه‌ای گسترده‌ای قرار گرفته است.^{۳۹}

36. Benjamin Mendelsohn, "Victimology and Contemporary Society's Trends", *Victimology*, 1, 1976. <https://psycnet.apa.org/record/1978-20003-001>.

37. Laura A. Hanson et al. "Estimating Global Mortality from Potentially Foodborne Diseases: An Analysis Using Vital Registration Data," *Population Health Metrics* 1 (2012): 2-7.

۳۸. در این رابطه نک: «وبگاه خبری بلاغ»، دسترسی در ۱۴۰۱/۲/۱۹، <https://www.bloghnews.com/report/439408>.

ماجرای کاشت سیب‌زمینی‌های اسیدی در همدان و کرمانشاه که در سال ۱۳۹۷ در رسانه‌ها بازتاب یافت نمونه مهمی از این مسأله است. اگرچه تلاش‌های نویسنده برای یافتن تحقیق علمی در این زمینه و ارتباط بین استفاده از اسید و رشد سریع‌تر سیب‌زمینی بی‌نتیجه بود، با این همه نفس این واقعه قابل تردید نیست و چنانچه سلامت عمومی از این ناحیه مورد تهدید قرار گیرد شایسته تأمل جدی است.

۳۹. برای نمونه نک: گزارش «سیب‌زمینی‌های اسیدی با طعم سرطان»، وبگاه خبری جوان آنلاین، دسترسی در ۱۴۰۱/۱۱/۱۲.

<https://www.javann.ir/003ujc>

دولت بنا به تعهداتی که در قبال تأمین ایمنی غذایی شهروندان بر عهده دارد موظف است که از طریق سازمان‌ها و نهادهای مربوطه تمام تلاش خود را برای تأمین ایمنی غذایی شهروندان و بهداشت مواد غذایی به کار بگیرد؛ با این حال بدیهی است که با این تلاش‌ها و تشدید نظارت‌ها هیچ‌گاه نمی‌توان تقلب در محصولات غذایی و سودجویی‌ها در این زمینه را به صفر رساند؛ بر همین اساس شهروندان نیز لازم است که با افزایش آگاهی‌های خود در این زمینه تا حد امکان از افتادن در دام سودجویان و برهم‌زنندگان ایمنی غذایی پیشگیری کنند.

تقلب در مواد غذایی، توزیع محصولات غذایی ناسالم با مهر استاندارد و نشان سلامت و همچنین دست‌کاری در تاریخ انقضای مندرج در بسته‌بندی مواد غذایی همگی گوشه‌ای از عوامل ایجاد بزه‌دیدگی و آسیب دیدن افراد جامعه است که اغلب از کنترل شخصی افراد خارج است.

امروزه با توجه به تغییرات گسترده در عرصه تولید محصولات غذایی و صنعتی شدن این فرآیند به نظر می‌رسد که اگر یک محصول به ویروس، باکتری، انگل، سموم و یا مواد شیمیایی مختلف و خطرناک آلوده شود امکان به خطر افتادن جان چندین هزار نفر وجود دارد. با توجه به گستره فرآیند و زنجیره تولید محصولات کشاورزی و غذایی و با توجه به توان نهادهای متولی، به نظر امکان نظارت کامل آنها بر فرآیند تولید و عرضه محصولات غذایی به دور از ذهن است؛ بر همین اساس همواره به افراد و خانواده‌ها توصیه شده است که در تهیه مواد غذایی تا حد امکان به موارد ایمنی غذایی که در ظاهر امکان تشخیص آنها وجود دارد توجه نمایند. به نظر می‌رسد در این شرایط اگر افراد به موارد ابتدایی (همچون بررسی ظاهری مواد غذایی) توجه نکنند و به دلیل آلودگی مواد غذایی و یا عدم استفاده صحیح آن دچار بیماری شده و یا جانشان به خطر بیافتد، به دلیل بی‌احتیاطی صورت گرفته می‌توان آنها را تا حدودی در بزه‌دیدگی خودشان سهیم دانست. البته باید توجه داشت که مسؤلیت افراد در برابر بررسی ایمنی غذایی اغلب به لزوم بررسی سلامت ظاهری محصولات غذایی از سوی آنها بازمی‌گردد؛ چراکه امکان تشخیص سلامت باطنی این محصولات و میزان رعایت استانداردهای بهداشتی در فرآیند تولید آنها از عهده شهروندان عادی خارج است؛ با این حال همان‌طور که اشاره شد در مواردی که شواهد و قرائن نشان می‌دهد که محصول به رغم سلامت ظاهری ممکن است از جهت باطنی ناسالم و غیربهداشتی باشد افراد باید از تهیه این محصولات خودداری کنند.

بسیاری از راهبردهای حکومتی برای پیشگیری از جرم در دهه‌های گذشته، بزه‌دیدگان بالقوه را به‌طوری درگیر ساخته تا مسؤلیت ایمنی خود و اموالشان را بر عهده گیرند. چنین دیدگاهی می‌تواند منجر

به سرزنش نمودن و مقصر دانستن بزهدیده توسط نظام عدالت کیفری شود یا باعث شود تا بزهدیدگان احساس کنند که باید بار مسؤلیت وقوع جرم را بر دوش کشند؛ بنابراین به نظر می‌رسد سیاست رسمی دولت مبنی بر مسؤول دانستن بزهدیدگان احتمالی می‌تواند منجر به این شود که بزهدیده نه تنها نسبت به مرتکب احساس خشم و ناراحتی کند بلکه به خاطر کوتاهی خود در پیشگیری از بزهدیدگی احساس گناه نماید.^{۴۰}

۳- ضرورت کاربست سیاست جنایی بزهدیده‌مدار در حوزه ناامنی غذایی

پیش‌بینی مسؤولیت کیفری برای عرضه‌کنندگان کالای معیوب یا خطرناک از جمله ضرورت‌های اساسی در مقابله با تهدیدات امنیت غذایی و سلامت عمومی است. این مسأله در قوانین مختلفی مانند قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان مصوب سال ۱۳۸۸، قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۷۱، قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی مصوب ۱۳۳۴ و قانون مواد خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ پیش‌بینی و مجازات حبس یا جزای نقدی برای مرتکب تعیین شده است.^{۴۱}؛ با این حال، ناکامی این قوانین در پیشگیری از ایجاد ناامنی غذایی، تصویب «قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد» مصوب ۱۳۹۶ را در پی داشت.^{۴۲} در ماده ۳ این قانون، «سازمان ملی استاندارد ایران» مرجع رسمی حاکمیتی کشور در حوزه سیاست‌گذاری، حسن نظارت و هدایت نظام استاندارد و همچنین اطمینان‌بخشی به کیفیت کالاها و خدمات تولید، ارائه یا صادر شده در پرتو سیاست‌های کلی سلامت دانسته شده است. مطابق ماده ۴۳ قانون مذکور رئیس سازمان می‌تواند در جایی که از تأخیر در اقدام، بیم خسارت و زیان جانی و مالی می‌رود موقتاً توزیع و فروش کالا را توقیف کند و به منظور جلوگیری از ادامه تولید فرآورده‌های غیراستاندارد، ابزارها، ماشین‌آلات و وسایل تولیدی را لاک و مهر کند. همچنین مطابق با ماده ۴۴ هرگاه ارتکاب یکی از جرایم و تخلفات پیش‌بینی شده در قانون مذکور موجب بیماری، آسیب جسمی یا روحی یا منجر به مرگ شود، مرتکب حسب نتیجه به وجود آمده به مجازات محکوم خواهد شد.

۴۰. «سهم و نقش بزهدیده در بزهدیده واقع شدن او»، دسترسی در ۱۲/۰۴/۱۴۰۱،

<http://jazaa.blogfa.com/post/1044>،

۴۱. عباس قاسمی حامد و پری خالدی دوبرجی، «مسئولیت خسارت وارده به مصرف‌کننده کالای معیوب یا خطرناک در قوانین و مقررات جاری»، پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار) ۲ (۱۳۹۱)، ۱۸۰.

۴۲. نوبهار و انصاری، پیشین، ۲۰۲.

به رغم پیش‌بینی این سیاست‌های حمایتی در «قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد» و سایر قوانین و مقررات مشابه عملاً تعداد بزه‌دیدگانی که اقدام به پیگیری قانونی حقوق خود کرده و موفق به جبران خسارت‌های وارد شده می‌گردند در مقایسه با کل تعداد موارد بزه‌دیدگی بسیار ناچیز به نظر می‌رسد. دشواری اثبات رابطه میان تخلفات و آسیب‌های وارده؛ عدم اطلاع دقیق بزه‌دیدگان نسبت به حقوق قانونی خود؛ پیچیدگی و طولانی بودن فرآیند دادرسی و اثبات جرم؛ عدم توازن قدرت و جایگاه بزه‌دیده و بزه‌کار؛ تن دادن به وضعیت موجود و ناامیدی نسبت به موفقیت در دادخواهی از جمله دلایل ضایع شدن حقوق بزه‌دیدگان ناامنی غذایی و صرف‌نظر کردن آنها از پیگیری حقوق خود است.

مشکلات زیست‌محیطی از دیگر چالش‌های بسیار مهم فراروی امنیت غذایی در جهان به شمار می‌رود که می‌تواند زمینه ایجاد بزه‌دیدگی ناشی از ناامنی غذایی را در سطح بسیار وسیع فراهم کند. ضعف قوانین و مقررات، فقدان نظارت کافی و کم‌هزینه بودن جرایم و تخلفات زیست‌محیطی در ایران را می‌توان از مهم‌ترین دلایل حقوقی ایجاد آسیب‌های زیست‌محیطی دانست. امروزه عدم رسیدگی به چالش‌های زیست‌محیطی موجود در کشور و قصور یا تقصیر مسئولان و نهادهای متولی در این زمینه علاوه بر تهدید سلامت عمومی سبب شده است که امنیت غذایی نسل فعلی و آینده جامعه نیز با مخاطرات جدی مواجه کند. فرسایش خاک، آلودگی آب، مصرف غیرمجاز و غیر بهینه آب در حوزه کشاورزی، انتشار گازهای گلخانه‌ای، از بین رفتن تنوع زیست‌محیطی، مدیریت نامناسب وضعیت تالاب‌ها و دریاچه‌ها از جمله تهدیدات مهم زیست‌محیطی در حوزه امنیت غذایی است که می‌تواند تولید غذا را از بُعد کمی و کیفی محدود کند.^{۴۳}

امروزه به رغم جرم‌انگاری‌هایی که طی چند دهه گذشته ذیل عناوین قانونی مختلف برای جرایم علیه بهداشت و امنیت غذایی در نظر گرفته شده است همچنان شاهد آن هستیم که تدابیر قانونی و اجرایی خاصی برای حمایت از این بزه‌دیدگان اندیشیده نشده است. بررسی قوانین مختلف در حوزه تغذیه و امنیت غذایی نشان می‌دهد که محوریت اصلی این قوانین بر پایه پیشگیری و مقابله با بزه‌کاران قرار گرفته و به‌جز معدود مواردی که به لزوم جبران خسارت بزه‌دیده اشاره شده است در باقی موارد نقش بزه‌دیده بسیار کم‌رنگ است؛ برای نمونه در مواردی که افراد به واسطه سیاست‌های تقنینی، اجرایی، قضایی یا قصور و تقصیر سازمان‌ها و نهادهای متولی امنیت غذایی به اشکال مختلف دچار بزه‌دیدگی

۴۳. نک: حسین انصاری، «ناسازنمای امنیت غذایی-آبی در ایران»، دسترس در ۱۴۰۱/۴/۸،
https://jwsd.um.ac.ir/article_39928_110e25c7d6d7115de96be5c8f6744ecb.pdf

می‌شوند رویکرد نظام حقوقی و روبه قضایی با ابهامات و اختلاف‌نظرهای جدی روبه‌رو است. ضرورت اتخاذ رویکرد بزه‌دیده‌مدار در مواجهه با جرایم تهدیدکننده و ناقض امنیت غذایی در سیاست جنایی تنها محدود به بزه‌انگاری و پاسخ‌گذاری کیفری برای پیشگیری و جبران خسارت نیست و در سطح دادرسی نیز لازم است که در مواجهه با بزه‌دیدگان ناامنی غذایی استانداردهای رایج بین‌المللی و داخلی متعارف در مواجهه با این بزه‌دیدگان نیز در نظر گرفته شود. اتخاذ رویکرد بزه‌دیده‌مدار در فرآیند کشف جرم و شناسایی مرتکب، تحقیق و پیگرد، محاکمه، صدور و اجرای حکم می‌تواند نقش بسیار حیاتی در صیانت از حقوق بزه‌دیده داشته باشد. حق دسترسی فوری به نظام عدالت کیفری و به رسمیت شناخته شدن جایگاه بزه‌دیده، پذیرش بی‌درنگ اعلام شکایت توسط ظابطان دادگستری، رعایت همه‌جانبه هم‌ترازی میان متهم و بزه‌دیده؛ بی‌طرفی دادگاه در جرایم اصحاب قدرت و همچنین رعایت حق بزه‌دیده برای مشارکت فعال در فرایند تحقیقات و دادرسی از جمله حقوقی است که دانش بزه‌دیده‌شناسی بر رعایت آنها در مرحله تحقیقات مقدماتی و دادرسی تأکید دارد.^{۴۴} در این راستا رویکرد حمایتی قانون مجازات اسلامی^{۴۵} ۱۳۹۲ و قانون جدید آیین دادرسی کیفری نسبت به بزه‌دیده و تأکید بر لزوم ترمیم آسیب‌های وارد شده بر او می‌تواند ما را نسبت امکان تعمیم این رویکردها به حوزه بزه‌دیدگان و آسیب‌دیدگان ناامنی غذایی امیدوار کند.

نتیجه‌گیری

امروزه از انسان سالم به عنوان محور توسعه پایدار یاد می‌شود. امنیت غذایی و حق بر تغذیه سالم و مناسب به لحاظ کیفی و کمی از بیش‌نیازهای اصلی تأمین سلامت جسمی و روانی است که در اسناد حقوق بشری (به شرحی که در ابتدای مقاله گفته شد) به عنوان یک حق اساسی و پیش‌شرطی برای تحقق سایر حق‌های بشری برشمرده شده است و ارتباط مستقیمی با حفظ کرامت انسانی دارد. اهمیت پیشگیری از ناامنی غذایی و لزوم تلاش برای تأمین غذای کافی و سالم سبب شده است که این مسأله در اسناد بالادستی از جمله اصول ۳ و ۴۳ قانون اساسی، سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق

۴۴. عباس اختری و حسنعلی موذن زادگان، «جایگاه حقوق بزه‌دیده در مرحله تحقیقات مقدماتی از منظر قانون آیین دادرسی کیفری ایران»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۲۶ (۱۳۹۸): ۷۳-۴۱.

۴۵. محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی و مهشید یوشی، «جلوه‌های رویکرد حمایتی نسبت به بزه‌دیدگان عادی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲»، ماهنامه شباک ۲ (۱۳۹۵): ۵۵.

۱۴۰۴، برنامه‌های توسعه پنج‌ساله کشور و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز مورد تأکید قرار گیرد. یکی از وظایف حاکمیتی دولت‌ها تضمین حفظ و ارتقای امنیت غذایی و پیشگیری از ایجاد ناامنی غذایی در جامعه و مقابله با آسیب‌های ناشی از آن است. با این حال، با وجود تحولات مثبت در دهه‌های اخیر، امنیت غذایی همچنان مشکل مشترک همه بشریت است. بررسی شاخصه‌های امنیت غذایی در کشور نشان می‌دهد که جامعه ایران به دلیل برخی عوامل اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی همچون نابرابری در توزیع درآمدها و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی، بیکاری و فقر، سیاست‌های اقتصادی نادرست، ناکارآمدی و ضعف در حوزه قوانین و مقررات مربوط به حوزه تغذیه، تغییرات شدید اقلیمی، بهره‌وری نامناسب از منابع طبیعی و همچنین ضعف آموزش و فرهنگ‌سازی در حوزه غذا با چالش‌های جدی و چشم‌انداز نگران‌کننده‌ای روبه‌رو است.

در نظام عدالت جنایی ایران بسیاری از آسیب‌های ناشی از ناامنی غذایی با وجود فراگیری و آثار مخربشان همچنان خارج از گفتمان متعارف «جرم، بزهکاری و جرم‌انگاری» قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی به دلیل فقدان عنصر قانونی نمی‌توان آسیب‌دیدگان بسیاری از تصمیمات و رفتارهای مخل امنیت غذایی را «بزه‌دیده» (به معنای خاص) تلقی کرد و با اتخاذ رویکرد حمایتی در صدد جبران خسارت‌های وارده بر آنها برآمد. این مسأله - که محدود به نظام حقوقی ایران نیست - سبب شده است در دهه‌های اخیر در ادبیات جرم‌شناسی گفتمان‌های جدیدی برای تبیین این مسأله شکل گیرد. در این فضای جدید آسیب‌هایی که خارج از گفتمان متعارف «جرم، بزهکاری و جرم‌انگاری» قرار می‌گیرد، هر فعالیت، فرآیند یا مجموعه‌ای از شرایط که مضر و آسیب‌زا است، یک کانون بالقوه مهم تحلیل است، خواه خلاف قانون باشد یا نباشد. با توجه به این گفتمان‌های نوین و در پرتو رویکرد حقوق بشری و انسان‌محورانه به مقوله امنیت غذایی در این مقاله نشان داده شد که بزه‌دیدگان کلیه رفتارهای زیان‌بار و آسیب‌زننده در زمینه امنیت غذایی اعم از آنکه این رفتارها جرم‌انگاری شده باشند یا نشده باشند را می‌توان حسب مورد ذیل گفتمان بزه‌دیده‌شناسی کیفی یا عمومی تبیین نمود.

رویکرد بزه‌دیده‌شناسانه به ناامنی غذایی حاوی دلالت‌های نظری و سیاست‌گذارانه مهمی در حوزه امنیت غذایی است. این رویکرد در پرتو مفهوم حقوقی جرم و مفهوم بزه‌دیدگی می‌تواند از طریق شناسایی ماهیت جرایم و تهدیدات؛ شناسایی دامنه آسیب‌های وارده و رفتارهای ناقض امنیت غذایی که گاه جرم‌انگاری نشده‌اند امکان تحلیل و بررسی این رفتارها؛ جرم‌انگاری آنها؛ تعقیب مرتکبین و همچنین شناخت بهتر ویژگی‌های بزه‌دیدگان و حمایت از حقوق آنها را فراهم آورد.

بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران در حوزه مقابله با ناامنی غذایی نشان داد که مقنن ذیل قوانین و مقررات مختلف بخشی از تهدیدات و رفتارهای ناقض امنیت غذایی را با ابزار مسؤولیت مدنی و کیفری مورد پوشش قرار می‌دهد. با این همه در حوزه پیشگیری و مقابله با برخی دیگر از اشکال تهدیدات امنیت غذایی همچون آلوده‌سازی محیط زیست؛ تولید و فروش محصولات خطرناک و همچنین سوء مدیریت نهادها و سازمان‌های دولتی که منجر به ایجاد بزه‌دیدگی در طیف گسترده‌ای از افراد جامعه می‌شود نیاز به کار بیشتر احساس می‌شود. در واقع، سیاست تقنینی ایران در این زمینه‌ها دارای ابهامات و خلأهای جدی است که لازم است برطرف شوند.

با توجه به نقش گسترده دولت و نهاد‌های حاکمیتی در مقوله امنیت غذایی به نظر می‌رسد که بزه‌دیدگی ناشی از ناامنی غذایی و جبران آسیب‌های وارد شده بر بزه‌دیدگان در سطح کلان بیش از هر چیز به عملکرد دولت و کارگزاران مربوطه وابسته است. با توجه به اصول قانون اساسی، مبانی و الزامات حقوق بشری پذیرفته شده و برخی ظرفیت‌های قانونی موجود، به نظر می‌رسد اگر در نتیجه قصور یا تقصیر دولت و متولیان امنیت غذایی یا به دلیل تصمیمات غیرضروری که با منافع اجتماعی و نصوص قانونی ناسازگار است خسارتی به اشخاص جامعه وارد شود دست کم امکان طرح دعوی مطالبه خسارت‌های جسمی، مادی و روانی بر علیه دولت یا اشخاص مسؤول وجود دارد؛ مدعی این مسأله آن است که مطابق ماده ۴۵۲ قانون مجازات اسلامی دیه و جبران خسارت‌های جسمی «احکام و آثار مسؤولیت مدنی یا ضمان را دارد» و در ماده ۱۱ قانون مسؤولیت مدنی نیز مصونیت دولت و کارمندان آن در برابر جبران آسیب‌های ناشی از اعمال حاکمیتی مشروط به «ضرورت داشتن»، «در راستای منافع اجتماعی بودن» و «مطابق قانون» بودن اعمال ارتكابی است؛ بنابراین با لحاظ مواد فوق و تبصره ماده ۱۴ و ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می‌توان گفت که مصونیت اشخاص حقوقی دولتی و یا عمومی غیردولتی در برابر «مسؤولیت کیفری» ناشی از اعمال حاکمیتی نخست ناظر به «جرایم» تعزیری بوده و منصرف از موارد پرداخت دیه است و دوم اینکه مصونیت آنها در خصوص جبران خسارت مادی نیز مشروط به وجود قیودی است که در ماده ۱۱ قانون مسؤولیت مدنی برای اعمال حاکمیتی لحاظ شده است؛ بنابراین در صورت نبود این شرایط و یا در صورتی که بتوان صدمه وارد شده را ناشی از قصور، تقصیر یا حتی اشکالات ساختاری و روبه‌ای حاکم بر شخص حقوقی دانست و در نتیجه صدمه یا خسارت وارده را به آن منتسب نمود، در این شرایط، به استناد تبصره ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی و در نظر گرفتن حکم ماده ۴۵۲ قانون مجازات اسلامی و دیگر قوانین مربوطه می‌توان شخص حقوقی

را ملزم به پرداخت دیه و جبران خسارت‌های وارده بر قربانیان و آسیب‌دیدگان دانست. با این حال برای دسترسی بهتر بزه‌دیدگان به عدالت و تسهیل جبران خسارت‌های آنها لازم است که ابتدا ابرهامات و محدودیت‌های قانونی ناموجهی که در زمینه الزام دولت به جبران خسارت وجود دارد برطرف شده و از جهت اجرایی نیز شعب ویژه‌ای برای رسیدگی به جرایم و تخلفات حوزه امنیت غذایی ایجاد شود و یک سیستم پرداخت منسجم در قالب صندوق تأمین خسارت شکل گیرد.

به رغم گستردگی تعداد آسیب‌دیدگان تاکنون در نظام حقوقی ایران هیچ‌گونه نهاد یا سازکار تأمین خسارت خاصی برای جبران آسیب‌های وارد شده به قربانیان ناامنی غذایی شکل نگرفته است؛ اما با توجه به مطالب پیش‌گفته و با استناد به اصول قانون اساسی، قانون مسؤلیت مدنی، قانون مجازات اسلامی و با امان نظر به بند ۳ ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب سال ۱۳۵۴ که بر اساس ماده ۹ قانون مدنی در واقع در حکم قانون داخلی است و همچنین با در نظر گرفتن قاعده فقهی نفی ضرر و قاعده احترام و مبانی حقوق بشری به نظر این امکان کاملاً وجود دارد که دادگاه در صورت طرح شکایت از سوی بزه‌دیدگان دست کم حکم به جبران دیه و خسارت‌های وارده بر آنها را صادر کند؛ با این حال، نظر به اینکه پیشگیری از وقوع جرم در جامعه به مراتب بهتر از مجازات مجرمین است و سلامت محیط اجتماع و فضای کسب‌وکار با پیشگیری به نحو بهتری تأمین می‌گردد، در قوانین حاکم بر صنعت غذا نیز توجه به پیشگیری و پیش‌بینی سازکارهای مناسب برای جلوگیری از وقوع جرم در این حوزه ضروری است. پیش‌بینی کیفرهای مؤثر و متناسب‌تر و تقویت ابزارهای موجود در جهت نظارت مستمر بر فرآیند تولید و عرضه، بررسی‌های کارشناسی و شناسایی مبادی فساد و نقاط تخلف‌ساز و اصلاح این فرآیندهای فسادزا از جمله راهکارهای ابتدایی است که می‌تواند از ایجاد بزه‌دیدگی ناشی از ناامنی غذایی تا حدودی جلوگیری نماید. در نگاه کلان نیز ایجاد اشتغال پایدار، پیشگیری از عوامل تورم‌زا، صیانت از محیط زیست و منابع طبیعی، ترویج الگوهای صحیح تغذیه‌ای و مسائلی از این قبیل از دیگر عوامل بنیادین مهم در پیشگیری از آسیب‌های ناشی از ناامنی غذایی است. از آنجایی که بخش عمده‌ای از آسیب‌های ناشی از ناامنی غذایی ریشه در سودجویی و فساد دارد و سودجویان نیز حساست بیشتری به تحلیل هزینه - فایده ارتکاب جرم دارند متناسب و مؤثر نمودن کیفر می‌تواند تا حدودی به پیشگیری از این جرایم کمک کند و این موضوع یکی از پیشنهاد‌های این نوشته می‌باشد.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- اختری، عباس و حسنعلی مودن زادگان. «جایگاه حقوق بزه دیده در مرحله تحقیقات مقدماتی از منظر قانون آیین دادرسی کیفری ایران». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۲۶ (۱۳۹۸): ۷۳-۴۱.
<https://doi.org/10.22054/jclr.2018.24224.1468>
- اصغریان دستنایی، عزت‌الله، اعظم کرمی و مرضیه کشاورز. «تعیین‌کننده‌های امنیت غذایی خانوارهای روستایی». اقتصاد کشاورزی ۱ (۱۳۹۲): ۸۵-۱۰۷.
- پاکروان چروده، محمدرضا، سیدصفر حسینی و سعید نوری نائینی. «شناسایی عوامل اقتصادی-اجتماعی مرتبط با امنیت غذایی خانوارهای مناطق شهری و روستایی استان خوزستان». پژوهش‌های اقتصادی ایران ۳۸ (۱۳۹۹): ۱۱۳-۱۳۶.
<https://doi.org/10.22054/ijer.2020.46842.794>
- پروین، خیراله و مریم عامری. «کاربست اصول حکمرانی خوب در گذر از چالش‌های مبارزه با فساد اداری در ایران». رهیافت انقلاب اسلامی ۵۶ (۱۴۰۰): ۲۰۶-۱۸۵.
<https://doi.org/10.22054/dor.20.1001.1.20083777.1400.15.56.10.5>
- حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی و مهشید یوشی. «جلوه‌های رویکرد حمایتی نسبت به بزه‌دیدگان عادی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲». ماهنامه شباک ۲ (۱۳۹۵): ۵۸-۴۵.
- حججی، الهام، رزا زلوشی، مصطفی نوروزی، حسن جهانی هاشمی و ندا عزالدین. «بررسی شیوع ناامنی غذایی خانوار و ارتباط آن با برخی از عوارض دوران بارداری». مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران ۱۲۳ (۱۳۹۴): ۹۸-۸۷.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.dnarep.2015.03.003>
- راغفر، حسین. «فقر و ساختار قدرت در ایران». رفاه اجتماعی ۱۷ (۱۳۸۴): ۲۸۸-۲۴۹.
- سعدی، حشمت‌اله و هاجر وحدت مودب. «سنجش میزان امنیت غذایی زنان سرپرست خانوار و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهرستان رزن)». نشریه زن در توسعه و سیاست ۳ (۱۳۹۲): ۴۲۶-۴۱۱.
<https://doi.org/10.22059/jwdp.2013.36536>
- سعدی، حشمت‌اله، مینو عزیزی و موسی اعظمی. «آموزش‌های ترویجی و امنیت غذایی خانوارهای کشاورز (مورد مطالعه: شهرستان قروه)». تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران ۳ (۱۳۹۳): ۴۹۹-۴۸۳.
<https://doi.org/10.22059/ijaedr.2014.53165>
- سواری، مسلم، حسین شعبانعلی فمی و ژیلاد دانشورعامری. «امنیت غذایی و عوامل مؤثر بر آن در جامعه روستایی شهرستان دیواندره». پژوهش‌های روستایی ۲ (۱۳۹۳): ۳۳۲-۳۱۱.
<https://doi.org/10.22059/jrur.2014.52473>
- شاهپوری، تهمینه، حسین غلامی و حسنعلی مودن‌زادگان. «شناسایی حق بر توانمندسازی بزه‌دیده: مبانی و جلوه‌ها». آموزه‌های حقوق کیفری ۲۲ (۱۴۰۰): ۱۸۴-۱۵۵.
<https://doi.org/10.30513/cld.2022.3662.1574>
- صفر پور، محبوبه، احمدرضا درستی مطلق، سید مصطفی حسینی، فرزانه رنجبرنوشری، محبوبه صفرپور، میلاد دانشی مسکونی، سمانه عزیزی و آروین کاشانی. «شیوع و پیامدهای ناامنی غذایی و ارتباط آن با برخی عوامل اجتماعی-اقتصادی». دانش و تندرستی ۴ (۱۳۹۲): ۱۹۸-۱۹۳.
<https://doi.org/10.22100/jkh.v8i4.388>

- صوفی، نیلوفر، امیرحسین علی بیگی و علی اصغر میرک زاده. «تحلیل علل ناامنی غذایی زنان سرپرست خانوار روستایی شهرستان کرمانشاه و راهبردهای مقابله با آن». راهبردهای توسعه روستایی ۳ (۱۴۰۰): ۳۲۳-۳۰۳.

<https://doi.org/10.22048/rdsj.2021.284923.1941>

- غلامی، حسین و نبی‌اله غلامی. «جرم حکومتی؛ رویکردی نوین در تحلیل آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه: کودکان خیابانی شهر تهران)». مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران ۲ (۱۳۹۹): ۴۹۷-۵۱۸.

<https://doi.org/10.22059/jisr.2020.269235.772>

- قاسمی حامد، عباس و پری خالدی دوبرجی. «مسئولیت خسارت وارده به مصرف کننده کالای معیوب یا خطرناک در قوانین و مقررات جاری». پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار) ۲ (۱۳۹۱): ۱۸۶-۱۶۹.

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.17356768.1391.12.2.9.6>

- ویلیامز، کترین. «روش زندگی و تأثیرگذاری بزه‌دیده بر وقوع جرم». ترجمه دکتر علی صفاری. تحقیقات حقوقی ۴۱ (۱۳۸۴): ۴۳۲-۴۰۵.

- لیانی، قاسم و محمد بخشوده. «بررسی تغییرات سطح فقر و تعیین میزان آسیب پذیری خانوارهای روستایی ناشی از افزایش قیمت جهانی مواد غذایی در ایران». پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار) ۳ (۱۳۹۵): ۲۷-۱.

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.17356768.1395.16.3.3.0>

- مک مالین، کوین. حق بر غذا. چاپ اول. ترجمه سودابه رضوانی و محبوبه منفرد. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۶.

- نجفی ابرند آبادی، علی حسین و حمید هاشم بیگی، دانشنامه جرم‌شناسی، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۰.

- نجفی ابرند آبادی، علی حسین. عدالت ترمیمی در اسناد سازمان ملل متحد [دیباجه در] هنریک کاپتین-مارک مالچ نیکل. چاپ اول. جرم، بزه دیدگان و عدالت، ترجمه امیر سماواتی پیروز، تهران: انتشارات خلیلیان، ۱۳۸۴.

- نوبهار، رحیم و اسماعیل انصاری. «مطالعه آسیب‌های مربوط به تمامیت جسمانی از دیدگاه آسیب اجتماعی‌شناسی». مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۱ (۱۳۹۷): ۲۰۷-۱۸۵.

<https://doi.org/10.22059/jqclcs.2018.247660.1266>

(ب) منابع خارجی

- Ackerman, Sandra. *Discovering the Brain*. 1st Ed. Washington D.C.: National Academy Press, 1992.

- Akhtar, Saeed. "Food Safety Challenges—A Pakistan's Perspective". *Critical Reviews in Food Science and Nutrition* 2 (2014): 219–226. doi:10.1080/10408398.2011.650801.

- Anik, Asif Reza, A. V. Manjunatha & Siegfried Bauer. "Impact of Farm Level Corruption on the Food Security of Households in Bangladesh." *Food Security* 4 (2013): 565–574. doi: 10.1007/s12571-013-0282-8.

- Boukli, Avi & Justin Kotzé. *Zemiology: Reconnecting Crime and Social Harm*. 1st Ed. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018.

- Borders, Ann, William A. Grobman, Laura Amsden & Jane L. Holl. "Chronic Stress and Low Birth Weight Neonates in a Low-Income Population of Women." *Obstetrics & Gynecology* 2(2007): 331–338. doi: 10.1097/01.aog.0000250535.97920.b5.
- Carmichael, Suzan L., Wei Yang, Amy H. Herring, Barbara Abrams & Gary M. Shaw. "Maternal Food Insecurity Is Associated with Increased Risk of Certain Birth Defects." *The Journal of Nutrition* 9 (2007): 2087–2092. doi: 10.1093/jn/137.9.2087.
- Cook, John T., Maureen M. Black, Mariana Chilton, Diana Cutts, Stephanie Ettinger De Cuba, Timothy Heeren, Ruth Rose-Jacobs, Megan Sandel, Patrick H. Casey, S. M. Coleman, Ingrid M. Weiss & Deborah A. Frank "Are Food Insecurity's Health Impacts Underestimated in the U.S. Population? Marginal Food Security Also Predicts Adverse Health Outcomes in Young U.S. Children and Mothers." *Advances in Nutrition* 1 (2013): 51–61. doi: 10.3945/an.112.003228.
- Declaration of Basic Principle on Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 1985, General Assembly resolution 40/34, 29 November 1985.
- Drebee, Hayder Abbas & Nor Azam Abdul-Razak. "The Impact of Corruption on Agriculture Sector in Iraq: Econometrics Approach" (Paper Presented at the IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 553, 1st Scientific International Virtual Agricultural Conference, Al-Qadisiyah, Iraq, 31 May- 1 June 2020). doi:10.1088/1755-1315/553/1/012019.
- FAO; UNICEF; WFP; WHO. (2020). The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming Food Systems for Affordable Healthy Diets; Food and Agriculture Organisation: Rome, Italy.
- Hanson, L. A., E. A. Zahn, Sommer R Wild, Dörte Döpfer, James C. Scott & Claudia Stein "Estimating Global Mortality from Potentially Foodborne Diseases: An Analysis Using Vital Registration Data." *Population Health Metrics* 1 (2012): 2-7. doi:10.1111/j.1740-8709.2010.00266.x.
- Hans Von Hentig. *The Criminal and His Victim Studies in the Sociobiology of Crime*. First Ed. New Haven: Yale University Press, 1979.
- Hromi-Fiedler, Amber, Angela Bermudez-Millan, Sofia Segura-Pérez & Rafael Pérez-Escamilla "Household Food Insecurity Is Associated with Depressive Symptoms among Low-Income Pregnant Latinas," *Maternal & Child Nutrition* 4 (2011): 421–430. doi:10.1111/j.1740-8709.2010.00266.x.
- Jackson, Dylan B., Kellie R. Lynch, Jesse J. Helton & Michael G. Vaughn. "Food Insecurity and Violence in the Home: Investigating Exposure to Violence and Victimization among Preschool-Aged Children." *Health Education & Behavior* 5 (2018): 756–763. 756–763. doi:10.1177/1090198118760683.
- Laraia, Barbara A., Anna Maria Siega-Riz & Craig Gundersen "Food Insecurity with Past Experience of Restrained Eating Is a Recipe for Increased Gestational Weight Gain." *Appetite*

65 (2013): 178–184. doi:10.1016/j.appet.2013.01.018.

- Laraia, Barbara A., Anna Maria Siega-Riz & Craig Gundersen “Household Food Insecurity Is Associated with Self-Reported Pregravid Weight Status, Gestational Weight Gain, and Pregnancy Complications.” *Journal of the American Dietetic Association* 5 (2010): 692–701.

- Mendelsohn, Benjamin. “Victimology and Contemporary Society’s Trends.” *Victimology*, 1976. <https://psycnet.apa.org/record/1978-20003-001>.

- McClain, Amanda, Hannah Cory & Josiemer Mattei. “Childhood Food Insufficiency and Adulthood Cardiometabolic Health Conditions among a Population-Based Sample of Older Adults in Puerto Rico.” *SSM-Population Health* 17 (2022): 101066. doi:10.1016/j.ssmph.2022.101066.

- De Oliveira, Klébya Hellen Dantas, Géssica Mercia De Almeida, Muriel Bauermann Gubert, Amanda Souza Moura, Ana Maria Spaniol, Daphne C. Hernandez, Rafael Pérez-Escamilla & Gabriela Buccini. “Household Food Insecurity and Early Childhood Development: Systematic Review and Meta-analysis.” *Maternal and Child Nutrition* 3, (2020). doi:10.1111/mcn.12967

- Pettoello-Mantovani, Massimo, J. H. H. Ehrich, Michele Sacco, Pietro Ferrara, Ida Giardino & Tudor Lucian Pop. “Food Insecurity and Children’s Rights to Adequate Nutrition in Europe.” *The Journal of Pediatrics* 198 (2018): 329-330. doi:10.1016/j.jpeds.2018.04.042.

- Testa, Alexander & Dylan B. Jackson. “Incarceration Exposure and Maternal Food Insecurity during Pregnancy: Findings from the Pregnancy Risk Assessment Monitoring System (PRAMS), 2004–2015.” *Maternal and Child Health Journal* 1(2019): 54–61. doi:10.1007/s10995-019-02822-4.

- Victora, Cesar G, Linda S. Adair, Caroline H.D. Fall, Pedro Curi Hallal, Reynaldo Martorell, Linda Richter & Harshpal Singh Sachdev. “Maternal and Child Undernutrition: Consequences for Adult Health and Human Capital.” *The Lancet* 9609 (2008): 340–357. doi:10.1016/s0140-6736(07)61692-4.

- Vipham, Jessie L., Kebede Amenu, Silvia Alonso, Jean Baptiste Ndahetuye, Yacob Zereyesus, Kizito Nishimwe & Erin Bowers. “No Food Security without Food Safety: Lessons from Livestock Related Research.” *Global Food Security* 26, (2020): 1-7. doi:10.1016/j.gfs.2020.100382.

ج) منابع اینترنتی

- «آفت امضاهاى طلابی برای فضای کسب و کار و توسعه اقتصادی کشور»، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی استان خراسان، تاریخ آخرین ویرایش ۱۳۹۹/۰۷/۲۲

<https://www.mccima.com>

- انصاری، حسین، «ناسازنمای امنیت غذایی-آبی در ایران»، دسترسی در ۱۴۰۱/۴/۸،

https://jwsd.um.ac.ir/article_39928_110e25c7d6d7115de96be5c8f6744ecb.pdf

- «وب‌گاه فائو»، دسترسی در ۱۴۰۱/۲/۲۵ [/https://www.fao.org](https://www.fao.org)

- «سه‌م و نقش بزه‌دیده در بزه‌دیده واقع شدن او»، دسترسی در ۱۴۰۱/۰۴/۱۲

<http://jazaa.blogfa.com/post/1044>.

- «سیاست‌های کلی «محیط زیست»»، دسترسی در ۱۱/۰۴/۱۴۰۱،

<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=31422>.

- پایگاه خبری جوان، دسترسی در ۱۲/۱۱/۱۴۰۱،

<https://www.javann.ir/003ujc>.

- «سیب‌زمینی‌های اسیدی با طعم سرطان»، وب‌گاه خبری جوان آنلاین، دسترسی ۱۲/۱۱/۱۴۰۱،

<https://www.javann.ir/003ujc> .

- وب‌گاه سازمان جهانی بهداشت، دسترسی در ۳/۵/۱۴۰۱،

<https://www.who.int/news/item/03-12-2015-who-s-first-ever-global-estimates-of-food-borne-diseases-find-children-under-5-account-for-almost-one-third-of-deaths>.

- “Introduction to Victimology”, https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/116896_book_item_116896.pdf, accessed april 19, 2022.

